

АНОТАЦІЯ

Рибчук О. О. Розвиток фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів у системі післядипломної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2020.

Дисертацію присвячено теоретико-експериментальному вирішенню наукового завдання щодо розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу у системі післядипломної освіти.

Розвиток Збройних сил України, перехід до професійної армії, імплементація стандартів НАТО щодо підготовки офіцерів передбачає впровадження в освітній процес вищого військового навчального закладу сучасних методологічних підходів до формування і розвитку їхньої професійної компетентності. Це вимагає суттєвих змін у процесі підготовки викладачів у напрямку підвищення рівня їхньої фахової компетентності, практичної підготовленості до вирішення складних військово-педагогічних завдань.

Сучасна система військової освіти має забезпечувати навчання і виховання офіцерів відповідно до актуальних потреб Збройних сил України. Для цього необхідно реалізовувати сучасні принципи організації освітнього процесу, удосконалювати структуру і зміст, методи та форми їх підготовки шляхом упровадження сучасних технологій, методик і засобів військово-професійної підготовки. Її рушійною силою мають стати викладачі спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу, фахова компетентність яких безпосередньо позначається на якості підготовленості офіцерів.

Однак, педагогічна та військова практика засвідчує, що для більшості викладачів спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу розвиток їхньої фахової компетентності відбувається малоефективно, шляхом

спроб і помилок, дублюючи досвід колег, що не гарантує накопичення та вдосконалення педагогічних знань, опанування сучасних технологій і методик викладання спеціальних дисциплін, методів активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів) тощо. Отже, виникає протиріччя між сучасними вимогами до педагогічної кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін і фактичним рівнем їхньої фахової підготовленості як суб'єктів педагогічної діяльності в системі військової освіти.

У дисертації здійснено аналіз педагогічної теорії і військово-педагогічної практики щодо підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в системі післядипломної освіти, який дозволив встановити, що його методологічною основою є сучасні освітні парадигми – гуманістична та культурологічна, а також методологічні підходи – системний, культурологічний, акмеологічний, компетентнісний, контекстний і суб'єктно-діяльнісний. Конкретизовано структуру й доповнено зміст фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін як інтегрального професійно важливого утворення, яке характеризує їхню підготовленість як викладачів спеціальних дисциплін і виявляється у здатності та готовності здійснювати педагогічну діяльність на основі знань, умінь, навичок із педагогіки та відповідної спеціальної дисципліни, цінностей і мотивів, набутих у процесі військово-професійної підготовки, та досвіду проходження військової служби, а також суб'єктного ставлення до педагогічної діяльності та постійного самовдосконалення в ній.

Обґрунтовано основні компоненти фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, предметно-діяльнісний, рефлексивний та суб'єктний), для діагностування розвиненості яких розроблено відповідні критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, праксеологічний, контроль-оцінювальний і суб'єктний) і визначено три рівні розвиненості (базовий, достатній, високий).

На основі визначених методологічних настанов обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, що становлять собою сукупність необхідних і достатніх організаційних і педагогічних обставин і чинників, яка забезпечує

сприятливе педагогічне середовище для успішного розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін. Такими умовами є: мотивування викладачів спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу до розвитку і саморозвитку їхньої фахової компетентності та забезпечення їхньої суб'єктності; інтеграція форм курсового (стаціонарного) і міжкурсівного (дистанційного) підвищення педагогічної кваліфікації; педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу у системі післядипломної освіти; диференціація змісту підвищення кваліфікації відповідно до рівнів розвиненості фахової компетентності, педагогічного стажу, наукового ступеня.

Структурно-функціональна модель розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу у системі післядипломної освіти є описовим аналогом процесу її розвитку, що відображає найсуттєвіші характеристики та зв'язки і включає такі блоки: *цілепокладання* (стратегічна ідея (мета) реалізації моделі й загальна спрямованість її розвитку; завдання); *теоретико-методологічний* (методологічні підходи, педагогічні теорії і концепції, які розкривають наукові погляди щодо розвитку фахової компетентності); *змістовний* (відповідно до функцій професійно-педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін розкрито складники їхньої фахової компетентності); *організаційно-процесуальний* (форми організації навчання у післядипломній освіті: система курсової підготовки, самоосвіта й дистанційне навчання, які включають відповідні методики, технології та засоби підвищення кваліфікації); *діагностично-результативний* (критерії оцінювання розвиненості фахової компетентності, які відповідають її структурним компонентам, і рівні розвиненості).

Для реалізації структурно-функціональної моделі використано розроблену автором методику розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін, основна ідея якої полягає в доцільному поєднанні стаціонарної, самоосвітньої та дистанційної форм підвищення кваліфікації, які

функціонують постійно та злагоджено, утворюють цілісну систему й забезпечують упровадження обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.

Відтак, під час дослідно-експериментальної роботи в освітній процес курсів перепідготовки та підвищення педагогічної кваліфікації було впроваджено організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищого військового навчального закладу у системі післядипломної освіти. Встановлено, що впроваджені нововведення забезпечують належне методичне підґрунтя для опанування викладачами спеціальних дисциплін основної програми курсів підвищення їхньої кваліфікації, а також дистанційного курсу «Фахова компетентність викладача спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів».

Проведене експериментальне дослідження засвідчило достовірність висунутої гіпотези щодо підвищення результативності розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін шляхом упровадження у процес підвищення кваліфікації обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше обґрунтовано організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів у системі післядипломної освіти (мотивування викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів до розвитку і саморозвитку їхньої фахової компетентності та забезпечення їхньої суб'єктності; інтеграція форм курсового (стаціонарного) і міжкурсівного (дистанційного) підвищення педагогічної кваліфікації; педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів у системі післядипломної освіти; диференціація змісту підвищення кваліфікації відповідно до рівнів розвиненості фахової компетентності, педагогічного стажу, наукового ступеня);

удосконалено критерії діагностування розвиненості фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів (ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний,

праксеологічний, контрольнo-оцінювальний, суб'єктний) шляхом уточнення їхніх показників, що забезпечують об'єктивне визначення гуманістичної спрямованості, мотивації до педагогічної діяльності, індивідуально-психічних особливостей військових педагогів, суб'єктного та професійного ставлення до педагогічної діяльності;

набули подальшого розвитку:

поняття «фахова компетентність викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів», яке доповнено такими професійно важливими характеристиками, як «цінності і мотиви, набуті у процесі військово-професійної підготовки, та досвід проходження служби», а також «суб'єктне ставлення до педагогічної діяльності та постійне самовдосконалення в ній»;

структура фахової компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, предметно-діяльнісний, рефлексивний та суб'єктний компоненти).

Практичне значення одержаних результатів полягає в:

удосконаленні змісту освітньо-професійної програми підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти;

розробленні та впровадженні в освітній процес вищих військових навчальних закладів дистанційного курсу «Фахова компетентність викладача спеціальних дисциплін ВВНЗ»;

розробленні і впровадженні на курсах підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів інтерактивних форм навчання.

Ключові слова: викладач спеціальних дисциплін, фахова компетентність, організаційно-педагогічні умови, педагогічне моделювання, модель, мотивування, інтеграція, диференціація змісту, підвищення кваліфікації, методика розвитку, дистанційний курс, вищий військовий навчальний заклад.